

Nr 78

Kungl. Maj:ts proposition om utformning av praktiken för studerande vid lärarhögskolas lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje m. m.; given Stockholms slott den 30 mars 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

SVEN MOBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny utformning av praktiken för lärarkandidater på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje vid lärarhögskola. Den nuvarande praktikterminen, då lärarkandidaten tjänstgör som lärare med nedsatt undervisningsskyldighet, föreslås upphöra. Praktiken skall i stället delas upp på flera längre perioder. En del av praktiken avses bli förlagd tidigt i utbildningen. Den längsta och avslutande praktikperioden skall enligt förslaget följas upp med undervisning vid lärarhögskolan innan utbildningen avslutas. Under praktiken skall den studerande arbeta i lärarlag med en behörig lärare.

Det har under senare år blivit allt svårare att finna lämpliga vakanta lärartjänster för lärarkandidaterna, vilket bl. a. lett till stor spridning av praktikantplatser och omfattande resor för metodiklektorerna. I det nya systemet är avsikten att praktiken endast undantagsvis skall förläggas utanför lärarhögskolcorten eller dess närmaste omnejd.

Enligt förslaget skall en innehållsmässig förskjutning ske av lärarutbildningen så att ökad tonvikt läggs vid de sociala aspekterna av läraruppgiften.

Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 30 mars 1973.

Närvarande: statsministern PALME, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Statsrådet Moberg anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *utformning av praktiken för studerande vid lärarhögskolas lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje m. m.* och anför.

1 Inledning

I skrivelse den 26 oktober 1970 inkom skolöverstyrelsen (SÖ) till Kungl. Maj:t med förslag angående utformning av praktiktermin för studerande vid lärarhögskolas lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje. SÖ framhöll att administrativa och pedagogiska skäl nödvändiggjort en omprövning av nuvarande praktikterminsorganisation. Den alltmer ökande lärartillgången fordrade ett nytt system, som inte grundades på tillgång till vakanta tjänster. Ett nytt system borde ha en sådan utformning att det möjliggjorde skapande av praktikcentra, gav lärarkandidaterna övning i planering och samverkan i lärarlag och medgav en god elevvård. SÖ föreslog att praktikterminen utformades som en utbildningstermin under vilken den studerande var praktikant. I stället för lön skulle studiemedel utgå.

Efter remiss avgavs yttranden av 1968 års lärarutbildningskommitté (LUK) och Svenska kommunförbundet. Lärarnas riksförbund (LR) inkom med skrivelse i ärendet.

Genom beslut den 30 juni 1971 uppdrog Kungl. Maj:t åt SÖ att, med iakttagande av vad som anfördes i en inom utbildningsdepartementet upprättad promemoria, efter samråd med LUK till Kungl. Maj:t inkomma med förslag angående utformning av praktiken för vissa studerande vid lärarhögskola. I promemorian framhölls beträffande ämneslärarlinjen att den praktisk-pedagogiska utbildningen om sammanlagt ett år fortsättningsvis borde bilda en integrerad helhet. Därvid skulle pedagogik och de olika ämnenas metodik i största möjliga utsträckning samordnas, så att en för lärarkandidaten sammanhållen studiegång åstadkoms där de olika delkomponenterna ingrep i och stödde varandra. Praktiken skulle också under hela utbildningsåret anordnas så, att dess olika former, auskultation, övningsundervisning och praktikanttjänstgöring, kunde effektivt utnyttjas för konkretion och tillämpning av den teoretiska undervisningen. En del av praktikanttjänstgöringen borde infalla förhållandevis tidigt under den första terminen såsom en introduktion till läraryrket och som en motivationsfrämjande faktor i pedagogik- och metodikundervisningen. Utbildningsårets sista del borde vara en period som ägnades åt avslutande studier i pedagogik och metodik och sammanfattande genomgång och behandling av praktikmomenten.

Beträffande utbildningen på låg- och mellanstadielärarlinjen framhölls i promemorian att nuvarande praktiktermin borde ersättas av praktikanttjänstgöring, varvid en del av tjänstgöringen borde infalla på ett tidigt stadium av utbildningen och en del under den sista terminen.

I skrivelse den 1 mars 1972 har SÖ inkommit med förslag angående

utformning av praktiken för vissa studerande vid lärarhögskola. Förslaget har utarbetats av en arbetsgrupp, där bl. a. Sveriges förenade studentkårer (SFS) varit representerade. Efter remiss har yttranden avgetts av samtliga lärarhögskolor, LUK, Svenska kommunförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Riksförbundet Hem och Skola (RHS) och SFS. TCO har till sitt yttrande bifogat yttranden från Sveriges lärarförbund (SL), Svenska facklärarförbundet (SFL) och Svenska folkhögskolans lärarförening (SFHL). Lärarhögskolornas och seminariernas ämneslärarförening (LSÄ), som genom sin huvudorganisation Statstjänstemännens riksförbund (SR) beretts tillfälle till yttrande, har inkommit med en skrivelse. Vidare har Universitetslärarförbundet (ULF) och delföreningen inom förbundet Lärarhögskolornas lärarförening (LLF) gemensamt och Blivande lärares riksförbund (BLR) inkommit med yttranden. Föreningen Hem och Skola i Landskrona har inkommit med en skrivelse.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1973/74 har SÖ beräknat kostnaderna för förslaget.

SFS har inkommit med en skrivelse angående vissa åtgärder för att förstärka underlaget för betygsättning i samband med praktik under lärarutbildning.

Beredningen av frågan om praktikens utformning har omfattat överläggningar med Svenska kommunförbundet, SACO, SR och TCO.

SL har inkommit med en skrivelse angående översyn av nuvarande lärarutbildning. SFL och LR har inkommit med yttranden i ärendet.

I skrivelse den 20 januari 1971 inkom SÖ med förslag om vidareutbildning av mellanstadielärare m. m. I en bilaga till framställningen har SÖ redovisat sina förslag om vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare och av mellanstadielärare till lågstadielärare. Statsmakterna har fattat beslut i frågan om vidareutbildning av mellanstadielärare till ämneslärare eller adjunkt (prop. 1972: 26, UbU 1972: 20, rskr 1972: 153) men frågan om vidareutbildning av och till lågstadielärare återstår att ta ställning till. Av remissinstanserna har länsskolnämnderna i Södermanlands, Jönköpings, Kristianstads och Väster-norrlands län, lärarhögskolorna i Göteborg, Linköping och Stockholm samt SL yttrat sig i frågan.

I fråga om flera av SÖ:s förslag fordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull redovisas dock kortfattat även vissa av dessa förslag.

2 Praktikens utformning på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje

2.1 Nuvarande förhållanden

Nuvarande förhållanden regleras dels av stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna (omtryckt 1971: 463, ändrad 1972: 92) och kungörelsen (1968: 319) om viss personal för lärarutbildning, m. m. (omtryckt 1971: 464, ändrad 1972: 93) samt skolstadgan (1971: 235, ändrad senast 1973: 9), dels av utbildningsplanerna för ämneslärarlinje vid lärarhögskola resp. klasslärarlinjer vid lärarhögskola, som omfattar dels de av Kungl. Maj:t fastställda timplanerna och mål och riktlinjerna, dels SÖ:s anvisningar.

Utbildningen av låg- och mellanstadielärare omfattar fem resp. sex terminer av vilka en termin utgör praktiktermin varunder lärarkandidaten tjänstgör med reducerad undervisningsskyldighet.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen på ämneslärarlinjen omfattar f. n. dels en utbildningstermin vid lärarhögskola med pedagogik, metodik och viss praktik, dels en efterföljande praktiktermin varunder lärarkandidaten tjänstgör som lärare med nedsatt undervisningsskyldighet.

2.2 Skolöverstyrelsen

2.2.1 Allmänt

SÖ framhåller att grundutbildningen inte har som mål att till skolan överlämna lärare som i fråga om praktiskt kunnande och praktisk erfarenhet är fullärda och färdiga. Återkommande fortbildning krävs. I synnerhet i inledningsskedet bör denna fortbildning ske under handledning av vederbörande huvudlärare som enligt skolstadgan skall främja lärares fortbildning samt handleda mindre erfarna lärare.

2.2.2 Praktikens utformning på låg- och mellanstadielärarlinje

Praktiken omfattar f. n. 10 veckor i praktikperioder och 20 veckor praktiktermin, dvs. 30 veckor.

I den nya organisationen bör s. k. introduktionspraktik förläggas tidigt i utbildningen i motivationssyfte. Skolmiljön och de skilda arbetsinsatserna inom skolenheten bör uppmärksammas. Introduktionspraktiken bör omfatta fyra veckor och inledas fyra till sex veckor efter första terminens början. Den bör föregås av viss förberedelse inom pedagogik- och metodikinstitutionerna. Erfarenheterna bör bearbetas efteråt. Varje introduktionspraktikant bör erhålla en handledare.

Sju veckors övningspraktik bör enligt förslaget infogas i slutet av den tredje terminen. Under övningspraktiken får kandidater under ledning överta vissa läraruppgifter. Övningspraktiken leds och planeras till stor del av pedagogik- och metodikinstitutionernas lärare.

Den s. k. praktikanttjänstgöringen bör förläggas till den sista utbildningsterminens första 13 veckor av effektiv lästid. Praktikanttjänstgöring innebär att lärarkandidaten under en längre sammanhängande period bildar ett arbetslag tillsammans med en behörig lärare och övertar uppgifter i växande utsträckning.

Den totala praktiken bör utökas med en vecka utöver nuvarande 30 veckor. Det återstår alltså sju veckor för s. k. övrig övningspraktik. Övrig övningspraktik bör framför allt användas för auskultationer. Endast undantagsvis bör timmarna användas för fristående demonstrationslektioner. De bör sammanföras så att vissa dagar ägnas t. ex. specialundervisning. Övrig övningspraktik bör i huvudsak förläggas till i övrigt praktikfria terminer. Särskild uppmärksamhet bör dock ägnas inskolningen och den första läsundervisningen på lågstadiet, som bör förläggas i början av tredje resp. fjärde terminen för höst- och vår-intagna.

De s. k. klasslärarövningarna som i nuvarande utbildning upptar 14 dagar under slutterminen bör utgå.

Under praktikanttjänstgöringen skall lärarkandidaten bedriva vissa självstudier i pedagogik och metodik och då få stöd genom 20 timmars seminarier på praktikorten. Seminarierna skall ledas av lärarhögskolans pedagogik- och metodiklektorer och läggas ut som dubbeltimmar under tio veckor. Vissa seminarier bör bli gemensamma för låg- och mellanstadielärarkandidater.

Inom de olika praktikleden — introduktionspraktik, övningspraktik och praktikanttjänstgöring — skall enligt förslaget förekomma olika aktivitetsformer, nämligen auskultationer, medhjälp som lämnas av kandidaten på handledarens anmodan utan särskild förberedelse, övningsundervisning som innebär att kandidaten efter auskultation övertar någon eller någon del av handledarens lektioner samt självständiga övningar som innebär att kandidaten utan läraranvisningar får överta lärarrollen under kortare eller längre tid. Handledaren bör med få undantag vara närvarande vid samtliga övningar. SÖ framhåller att aktiviteternas fördelning inom praktikleden bör variera beroende på den enskilda kandidatens behov. I förslaget räknar SÖ dock med att auskultationer och medhjälp kommer att få större utrymme i den nya organisationen jämfört med den tidigare. I det nya systemet kan auskultationen bättre än f. n. integreras med övningsundervisningen och de självständiga övningarna. Minskningen av lektioner som leds av lärarkandidaten medför ett lugnare arbetssätt som förstärker praktikanttjänstgöringens karaktär av utbildning.

2.2.3 Praktikens utformning på ämneslärarlinje

Nu omfattar ämneslärarutbildningen en teoridel på elva veckor och en praktikdel på 29 veckor. SÖ föreslår att teoridelen skall omfatta 16

veckor och praktikdelen 24 veckor. Minskningen av praktiken med fem veckor bör ersättas med utökad teori. En förutsättning för detta är dock att skolstadgans bestämmelser om huvudlärares skyldigheter efterlevs. SÖ har i sitt förslag också beaktat att LUK beräknas komma att föreslå en viss mot skolan inriktad yrkesorienterande praktik som skall fullgöras under tiden för ämnesstudierna och alltså föregå intagningen vid lärarhögskola. (Sedan SÖ inkommit med sitt förslag har LUK lagt fram betänkandet (SOU 1972: 92) Reformerad lärarutbildning, där viss yrkesinriktad praktik under ämnesstudierna föreslås för blivande lärare.)

SÖ anser att det finns ett klart behov av en undervisning om skollivets och arbetsformernas problem. Det rör sig om sådana områden som socialpsykologiska problem, tonårspsykologi, elevvårdsproblem, specialundervisning och invandrарfrågor. Över en sådan undervisning, som naturligt måste få formen av gruppdiskussioner och seminarieövningar och som i relativt ringa utsträckning kan ha sin utgångspunkt i vidgad litteraturläsning, kommer man in på ett område som ligger mellan vad man traditionellt benämnt pedagogik och metodik. Det blir alltså fråga om en sorts allmän undervisningslära, där teorin belyses av konkreta exempel från skolans värld, och där referat av skolsituationer tillhandahåller problem, vilkas lösning skall sökas utifrån teoretiska utgångspunkter som pedagogiken anvisar.

Det blir också fråga om exempel på hur kontakt kan tas med hemmen, med myndigheter och ungdomsvårdande organ utanför skolan osv. På så sätt kan t. ex. sociala faktorer inverkan på individens utveckling belysas åskådligt. Den studerande saknar ofta inblick i miljöer utanför den egna. Om hans luckor av detta slag inte fylls under utbildningstiden, kommer han att vid utträdet i arbetslivet oförberedd möta elever och föräldrar för vilkas problem och beteenden han kan komma att stå relativt handfallen.

Ett sådant undervisningsinnehåll ställer krav på ökade resurser både för undervisningstimmar och för personal med kännedom om skilda sociala miljöer och praktisk handläggning av denna typ av frågor. Man kan inte utan vidare förutsätta att sådan expertis f. n. alltid finns inom de pedagogiska och ämnesmetodiska institutionerna. Av praktiska skäl bör timresursen tillföras pedagogiken. Pedagogik och metodik bör tillsammans omfatta ca 240 timmar. Undervisningen bör inte bindas till pedagogikinstitutionens personal. Det torde i vissa fall vara ändamålsenligt att gå utanför också metodikinstitutionernas personal och anlita samhällets specialister på skilda områden. Man bör vidare överväga möjligheten att anordna fortbildningskurser i praktisk socialkunskap för lärarhögskolornas fasta personal av lektorer och adjunkter. Med hänsyn till skolans strävan att elevcentrera sin verksamhet skulle en sådan komplettering vara betydelsefull. En

riktig behandling och bedömning av en elev torde ofta bli möjlig endast om läraren har kännedom om elevens miljö.

Introduktionspraktiken bör omfatta två veckor och inledas någon vecka efter första terminens början.

Övningspraktiken bör omfatta sex veckor, normalt uppdelade på två treveckorsperioder. Övningspraktiken bör avslutas i så god tid under terminen att den kan följas upp grundligt inom metodik och pedagogik.

Praktikanttjänstgöringen bör enligt förslaget omfatta 16 veckor och förläggas till den andra utbildningsterminen. Enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 30 juni 1971 skulle teoridelen under andra terminen förläggas till slutet av terminen. SÖ förordar dock, framför allt av lokaltekniska skäl, att lärarhögskolorna också skall kunna välja att förlägga teoridelen i mitten av terminen. SFS:s representant i SÖ:s arbetsgrupp har reserverat sig till förmån för att beslut fattas om att utbildningsårets sista del bör vara en period som ägnas åt avslutande studier i pedagogik och metodik och sammanfattande genomgång och behandling av praktikmoment.

SÖ:s förslag beträffande aktivitetsformernas fördelning inom de olika praktikleden innebär en markerad förskjutning av praktikutbildningen mot auskultation och övningsundervisning.

SÖ konstaterar att i fråga om folkhögskollärargrenen av ämneslärarlinjen vid lärarhögskolan i Linköping kan vissa avvikelser från den föreslagna organisationen bli nödvändiga.

2.2.4 Praktikens lokalisering

SÖ framhåller att även om det bästa skulle vara att samla all praktik vid lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje på eller i närheten av lärarhögskoleorten, är detta inte möjligt. Lärarhögskoleortens skolväsen kan inte belastas alltför hårt. Alla behöriga lärare är inte lämpliga som handledare.

All övningspraktik bör förläggas till lärarhögskoleorten eller så nära att kandidaterna utan svårighet kan ta sig dit från lärarhögskolans lokaler. Även introduktionspraktiken bör i första hand förläggas till lärarhögskoleorten eller inom pendlingsavstånd till den.

Praktikanttjänstgöringen bör så långt möjligt lokaliseras till lärarhögskoleorten eller inom pendlingsavstånd. Om man undantar Stockholm, Göteborg och Malmö måste dock troligen utlokalisering ske. Varje lärarhögskola bör själv organisera praktiken. Eftersom SÖ inte kan bedöma alla aspekter, t. ex. kommunikationsmässiga och personliga, framläggs inte något detaljerat lokaliseringsförslag.

Lärarkandidaten bör inte tvingas göra långa dagliga resor till praktikorten. Stor spridning av praktikorter kommer att försvåra och fördyra metodik- och pedagogikundervisning under praktikanttjänstgöringen.

Därför bör praktikcentra upprättas på större orter om praktikanttjänstgöringen inte kan förläggas till lärarhögskoleorten. Ett praktikcentrum bör helst omfatta tolv lärarkandidater på resp. linje eller också kunna förenas med ett annat centrum i närheten till en centrumgrupp av motsvarande kapacitet. Om extern undervisning, t. ex. seminarier, anordnas av lärarhögskolan, kan praktikanterna mötas vid ettdera centret.

Kandidater på praktikcentra måste byta bostadsort men kan säga upp sin bostad på lärarhögskoleorten i god tid och behöver inte ta den i anspråk senare under terminen. I allmänhet blir det därför inga extra kostnader. Skulle den föreslagna organisationen komma att innebära påtagliga fördyringar för vissa studerande skall de kompenseras genom ersättning. Vederbörande studerandeorganisation och myndighet bör överlägga om formerna för sådan ersättning.

2.2.5 Handledarnas arbetsuppgifter och utbildning

SÖ framhåller att det förhållandet att lärarkandidaterna nu måste placeras med hänsyn till vakanta lärartjänster leder till stor spridning av kandidaterna och långa, dyra resor för metodiklektorerna. De besvärliga förbindelserna med lärarhögskolan omöjliggör kontinuitet i handledarskapet. På grund av bristen på vakanser kan det förekomma att en lärare vid en skola där det har uppstått en vakans påtvingas ett handledarskap som han saknar förutsättningar för. Den stora spridningen av kandidater gör också att handledarna ofta berövas den stimulans och det stöd som gemenskap i en uppgift ofta ger.

Handledarna har små möjligheter att ge handledning under utbildningen. På låg- och mellanstadielärlinjerna har handledaren en nedläggning på tio veckotimmar och undervisar i två klasser med tio veckotimmar i vardera klassen. Han är alltså inte länge klasslärare och känner inte eleverna lika bra som andra lärare. Samtidigt måste han i vardera klassen handleda en praktiklärare som han kan lyssna på fem timmar i veckan.

På ämneslärlinjerna är svårigheterna att finna lämpliga praktikplatser ännu större än på låg- och mellanstadielärlinjen. Utom de organisatoriska svårigheterna framhåller SÖ vissa pedagogiska nackdelar. Handledaren undervisar nu inte eleverna i det ämne som praktikläraren undervisar dem i och det är en tillfällighet om handledaren över huvud taget undervisar eller har undervisat kandidatens elever i något ämne.

Med det nya praktikantsystemet får handledaren bara en klass om han tjänstgör på grundskolans låg- och mellanstadium. Han kan därför elevinriktad undervisningen på ett annat sätt än nu. Han samarbetar i lärarlag med en lärarkandidat och handleder kandidaten i alla lärarrollens funktioner. På ämneslärsidan innebär det nya praktikantsyste-

met att handledaren och praktikanten arbetar i arbetslag med gemensamma elever och gemensamma uppgifter.

Det nya systemet kommer att på alla linjer ge en stabil uppsättning handledare som genom erfarenhet och återkommande fortbildning kan medverka i utbildningen på ett helt annat sätt än nu. Det blir också en stabilare organisation av skolenheter för praktiken, vilket leder till att skolledningen kommer att fungera bättre i utbildningen.

När handledaren avlyssnar kandidatens lektioner kan han också gå in som assistentlärare. Lärarkandidatens aktiviteter får inte i något skede av utbildningen innebära en sådan avlastning av handledarens funktioner som klasslärare att praktikens karaktär av utbildning åsidosätts. Handledaren förutsätts alltså normalt vara närvarande under lärarkandidatens övningsundervisning och med få undantag vid de självständiga övningarna, även om lärarkandidaten särskilt under praktiktjänstgöringen också skall beredas tillfälle att vara ensam med eleverna.

Enligt förslaget skall lärarkandidaten arbeta självständigt under en vecka då handledaren är på lärarhögskola för fortbildning. Under denna vecka bör kandidaten förordnas på handledarens tjänst.

Det nya systemet innebär att handledarens person och arbetssätt blir ännu mer avgörande än tidigare. Även om man väljer de personligt och yrkesmässigt mest lämpade lärarna som handledare, fordras utbildning. Handledare som är engagerad i praktikanttjänstgöring bör få en veckas återkommande utbildning vid lärarhögskolan varje termin då han har praktikant.

2.2.6 Kostnader

SÖ framhåller att eftersom handledarens roll kommer att förändras genom det nya förslaget, bör handledarens ersättning bli föremål för förhandlingar. Med utgångspunkt i vissa skattade ersättningsnormer för handledning och antagandet att den utökade teorin på ämneslärarlinjen kommer att tillföras pedagogiken, beräknar SÖ kostnader för förslagets genomförande per lärarkandidat i hel utbildning. SÖ förutsätter då att systemet medför minskade reskostnader för tjänstemän och lärarkandidater, att ytterligare en praktikvecka tillförs klasslärarutbildningen, att praktiklärarlönen ersätts med studiemedel, att ett timarvode utgår till lärarkandidat som under praktikanttjänstgöringen förordnas på handledarens tjänst under en vecka och att 90 % av handledarna deltar i fortbildning fördelat över tre år. Beträffande studiemedel har SÖ endast tagit upp studiebidraget som kostnad och inte beräknat kostnaderna för den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen. Med dessa utgångspunkter innebär SÖ:s förslag en besparing med ca 3 500 kr. per lågstadielärarkandidat i hel utbildning, ca 3 600 kr. per mellanstadielärarkandidat och ca 5 700 kr. per ämneslärarkandidat.

2.2.7 Genomförande

På grund av nackdelarna med nuvarande system är det enligt SÖ angeläget att en förändring sker så snabbt som möjligt. Man måste å andra sidan ha tid för bl. a. information. På ämneslärarlinjen finns varken pedagogiska eller organisatoriska hinder för en snabb reform. Reformen bör därför införas på hela ämneslärarlinjen, både i terminskurs 1 och terminskurs 2 fr. o. m. höstterminen 1973. För att vinna tid utan att i alltför hög grad förkorta den praktiska utbildningen på låg- och mellanstadielärarlinjerna, bör övergången till det nya systemet ske samtidigt i årskurs 1 och 3 med början höstterminen 1973 och därefter genomföras successivt.

2.3 Remissyttranden

2.3.1 Allmänt

SL, *SFL* och *BLR* anser liksom SÖ att grundutbildningen inte bör syfta till att ge fullärda lärare. Den fortbildning som krävs bör enligt *SL* utredas i samråd med personalorganisationerna. *Lärarhögskolan i Malmö* och *LSÄ* anser att grundutbildningen bör ge reell kompetens för läraryrket. Att en nytexaminerad lärare genast skulle behöva fortbildning kan accepteras bara om arbetsplatsutbildningen får tillräckliga resurser.

2.3.2 Praktikens utformning på låg- och mellanstadielärarlinje

De flesta remissinstanserna anser att det är bra att en praktikperiod förläggs till början av den första terminen i låg- och mellanstadielärarutbildningen. *Lärarhögskolan i Linköping* föreslår att introduktionspraktiken uppdelas på två tvåveckorsperioder förlagda till olika årskurser eller olika skolor.

Lärarhögskolan i Växjö samt *SL* och *SFS* finner det positivt att övningspraktiken inplaceras redan under den tredje terminen. *SL* säger att i den nuvarande utbildningen har både lärarkandidaten och lärarutbildaren upplevt som en brist att lärarkandidaterna först i ett mycket sent skede får tillfälle att i en realistisk undervisningssituation själv pröva sin fallenhet för läraryrket. *SFS* anser också att det är fördelaktigt med en lång praktikperiod under utbildningens första hälft, varigenom lärarkandidaterna ges möjlighet att relativt väl pröva på läraryrket och också i viss mån pröva sina förutsättningar för det samma. Skulle lärarkandidaten finna att han inte har den lämplighet för yrket som han hoppats på eller att intresset inte är det rätta, får han, framhåller *SFS*, möjlighet att avbryta utbildningen på ett relativt tidigt stadium.

De flesta remissinstanserna tillstyrker SÖ:s förslag om praktikant-

tjänstgöringens förläggning. Några lärarhögskolor anser att det vore en fördel om lärarkandidaterna fick vara med om ett terminsslut under tjänstgöringen. *Lärarhögskolan i Falun* och *SFS* framhåller att bostadsfrågan måste bli föremål för en ordentlig utredning innan förslaget kan träda i kraft. Den fördyring som kan bli följden för vissa studerande som måste byta bostadsort för de sista veckorna på terminen måste kompenseras.

Flera remissinstanser anser att förslaget om utformning av övrig övningspraktik är oklart. *Lärarhögskolan i Linköping*, *SL* och *SFS* anser att auskultationerna fått för stort tidsutrymme på bekostnad av lärarkandidaternas egen övningsundervisning. *Lärarhögskolan i Malmö* och *SL* föreslår att lärarhögskolorna ges stor frihet vid dispositionen av de sju veckorna för fristående övningspraktik.

Lärarhögskolan i Falun tillstyrker inte att didaktikseminarierna görs gemensamma för låg- och mellanstadielärarkandidater. På det sättet går det inte att åstadkomma konkretion, utan stoffet blir allmänt övergripande och föga stimulerande. Förslaget om seminarier innebär emellertid för pedagogiklektorerna en möjlighet till aktiva insatser i samarbete med metodiklektorer och handledare. *Lärarhögskolan i Växjö* anser att seminarier för stöd, planering och diskussion av lärarkandidaternas självstudier i pedagogik och metodik förefaller att kunna bli en förstärkning av utbildningen.

Aktivitetsformernas fördelning inom de olika praktikleden kritiserar av *lärarhögskolorna i Malmö, Kalmar* och *Karlstad* samt *SL* och *SFS*, som anser att lärarkandidaternas självständiga övningar bör bli fler. Dessa remissinstanser menar att auskultationerna i förslaget fått alltför stort utrymme.

2.3.3 Praktikens utformning på ämneslärlinje

Lärarhögskolan i Uppsala anser det viktigt att den tidsmässiga omfördelningen mellan teori och praktik till teoridelens fördel inte får en sådan utformning att den ger en tyngande teoretisk slagsida åt hela utbildningen, utan att den resurs som tillförs teoridelen verkligen kommer att gå »skollivets och arbetsformernas problem in på livet» och att det alltså blir fråga om »en sorts allmän undervisningslära, där teorin belyses av konkreta exempel från skolans värld».

SFL anser att den inriktning hos pedagogiken och metodiken som föreslås, dvs. undervisning inom områdena socialpsykologi, elevvårdsproblem osv. är bra, eftersom den ger ytterligare anvisningar om hur den blivande läraren kan handla i olika situationer. Förbundet anser det också vara av stort värde att undervisning ges om hur kontakter med olika institutioner skall tas. Det är nödvändigt att läraren då han kommer ut i arbetslivet är beredd att möta olika tänkbara situationer i kon-

takten med elever och föräldrar. *SFL* instämmer i *SÖ*:s konstaterande att expertis inom dessa områden inte kan förutsättas alltid finnas vid de pedagogiska och ämnesmetodiska institutionerna och att det därför i vissa fall bör vara lämpligt att anlita specialister på olika områden utanför lärarhögskolan.

SACO menar däremot att undervisningen om skollivets problem bör ges av personal med ingående kännedom härom, dvs. av lärare med lång erfarenhet från det allmänna skolväsendet. För att säkerställa att den lämpligaste arbetskraften utnyttjas anser *SACO* att de utökade teoriesurserna ej bör tillföras pedagogiken utan finnas som ett bokföringsmässigt fristående anslag på lärarhögskolan.

Beträffande övningspraktiken föreslår *lärarhögskolorna i Malmö och Göteborg* samt *LSÄ* att de två treveckorsperioderna slås samman för att ge lärarkandidaterna större möjligheter att stanna inom samma klasser och ha samma handledare. Det skulle dessutom underlätta för kandidaterna att få praktik i alla sina ämnen. *SFL* stöder däremot förslaget att uppdelade övningspraktiken i två perioder. För lärarkandidater med ämnesteoretisk behörighet för gymnasieskolan skulle ena perioden kunna ägnas gymnasieskolan och den andra grundskolans högstadium.

Praktikanttjänstgöringen skall enligt *SÖ*:s förslag förläggas till den andra utbildningsterminen. Till denna skall också fyra veckors teoristudier förläggas. Remissinstanserna är splittrade beträffande teoridelens förläggning till mitten eller slutet av terminen. *Lärarhögskolorna i Malmö och Göteborg* samt *LSÄ* förordar mittalternativet, medan *SFL* och *SFS* förordar att teoridelen läggs i slutet av terminen.

Lärarhögskolan i Stockholm föreslår en försöksverksamhet med en sammanhållen period om två veckor under utbildningsårets sista del, samt resterande tid (ca tio dagar) så fördelad, att lärarkandidaterna vid två à tre tillfällen samlas på lärarhögskolan för redogörelse för och diskussion kring de problem, som aktualiserats under närmast föregående del av praktikanttjänstgöringen. Enligt *SACO* behöver man inte införa en sammanhängande teoriperiod under slutterminen. *SACO* menar att det finns ett alternativ som skapar bättre förutsättningar för teoretisk uppföljning av erfarenheterna under praktikanttjänstgöringen. Man kan lägga in ett ökat antal seminarier under slutterminen för att tillgodose behovet av teoriundervisning som stöd för praktiken.

SFHL anser att *SÖ*:s förslag på flera väsentliga punkter radikalt skiljer sig från folkhögskolans verklighet. *SFHL* hävdar därför att praktikorganisationen för folkhögskollärargrenen av ämneslärarlinjen vid lärarhögskolan i Linköping måste förutsättningslöst och skyndsamt utredas.

2.3.4 Praktikens lokalisering

Förslaget om praktikcentra tillstyrks av flera remissinstanser, t. ex.

lärrarhögskolan i Jönköping, LSÄ, SL, SFL och SFS. Lärrarhögskolan i Malmö anser att man även inom lärrarhögskoleorter bör söka få principer för ett sammanförande av praktiklärare till praktikcentra. *Svenska kommunförbundet* hänvisar till de erfarenheter som försöks- och demonstrationsskolorna gett rörande effekterna av koncentration i stor skala av praktisk lärarutbildning till vissa skolenheter och orter. Det har därvid visat sig att det relativt intensiva arbetstempot vid olika former av undervisningsövningar medför stora påfrestningar på elever och skolpersonal. Även anspråken på läromedel ökar. Kommunförbundet anser att risker föreligger att negativa effekter kommer att visa sig på de orter där praktikcentra förläggs, såvida man inte vidtar förebyggande åtgärder. Detta kan emellertid medföra vissa kostnader.

Även *SACO* menar att förslaget om praktikcentra kommer att medföra kostnader, eftersom de aktuella skolorna måste utrustas på speciellt sätt. Det måste finnas egna arbetsplatser för handledare, lärarkandidater och besökande lärrarhögskolepersonal, samt konferenslokaler för seminarier o. d. Dessutom måste lärarkandidaterna ersättas för de merkostnader som föranleds av att praktiken förläggs till praktikcentra i stället för till lärrarhögskoleort där andra lärarkandidater fullgör sin praktik.

SL tillstyrker den av *SÖ* föreslagna lokaliseringen, men framhåller att centraliseringen inte bör drivas så långt att tidigare engagerade förtjänta handledare på andra orter än planerade praktikcentra utesluts från möjligheten att fortsätta sin medverkan i lärarutbildningen. Vidare bör man tillse att handledarunderlaget inom praktikråjongen är så stort, att handledarbehovet kan täckas på frivillig väg. Man får inte heller bortse från värdet av erfarenhet av praktik i glesbygdsskolor och skolor av B-typ.

2.3.5 Handledarnas arbetsuppgifter och utbildning

Alla remissinstanserna understryker starkt behovet av en adekvat handledarutbildning. *Lärrarhögskolorna i Stockholm, Falun och Kristianstad* samt *SL, SFL* och *SFS* anser att en intensifierad handledarutbildning måste påbörjas omgående, för att så många lärare som möjligt skall få utbildning innan den nya praktikorganisationen börjar tillämpas. *SACO* och *SL* menar att förslaget ställer ökade krav på handledarna och att det därför är nödvändigt att utbildningen förbättras. Även *SFS* hävdar att anspråken på handledarens psykologiska handlag och omdöme kommer att ökas och att det därför är ett absolut krav att en obligatorisk handledarutbildning, motsvarande minst en termin, snarast inrättas.

Lärrarhögskolan i Uppsala föreslår att den varje termin återkommande veckan efter hand i allt större utsträckning utnyttjas för seminarier med handledarna om försöks- och utvecklingsarbete, pedagogisk och

metodisk forskning etc. På så sätt kan praktikskolorna på ett värdefullt sätt fungera som en länk i det ständiga förnyelsearbetet i skolan, vilket bör vara av stor betydelse även för kvaliteten i lärarkandidaternas utbildning.

Lärarhögskolorna i Falun och Karlstad framhåller att handledartjänsterna måste göras attraktiva. Detta kan åstadkommas dels genom att arvodena blir mer generösa, dels genom att handledarna får mer tid för sin handledning. *Lärarhögskolan i Kristianstad* förordar, för att eleverna i praktikskolorna inte skall utsättas för påfrestningar, att högst två av leden i den praktiska utbildningen får hänvisas till samma handledare.

2.3.6 Kostnader

Svenska kommunförbundet säger att det är svårt att göra några säkra bedömningar av de ekonomiska följdverkningarna för kommunerna. Den erfarenhet som vunnits vid skolor som redan nu fungerar som praktikskolor tyder på att vissa extra insatser från kommunerna kommer att bli ofrånkomliga. Sådana merkostnader bör enligt förbundet staten bestrida.

2.3.7 Genomförande

Lärarhögskolan i Kalmar samt *SL* och *SFL* anser det angeläget att den nya praktikorganisationen införs så tidigt som det är praktiskt möjligt. *SACO* menar att den förändrade utformningen av praktiken kan införas först sedan det konstaterats att den inte strider mot förslagen från 1968 års utbildningsutredning (U 68) och LUK. *SACO* anför vidare att en annan faktor som påverkar införandet är att studerande, som avser att bli lärare, bör informeras i god tid om lärarutbildningens ändrade uppläggning.

SFS påpekar att frågan om ersättning till lärarkandidaterna liksom bostadsfrågan ovillkorligen måste vara löst innan den nya praktikorganisationen kan genomföras.

3 Vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare och av mellanstadielärare till lågstadielärare

3.1 Skolöverstyrelsen

3.1.1 Vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare

Genom avvecklingen av den fyraåriga folkskollärarytbildningen försvinner möjligheterna för småskollärare att kunna vidareutbilda sig till folkskollärare. Denna utbildning som f. n. pågår vid lärarhögskolan i

Karlstad kommer att upphöra i och med utgången av läsåret 1972/73. SÖ föreslår att vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare anordnas enligt följande.

Utbildningen bör omfatta två terminer i följd och förläggas till lärarhögskola. Praktikdelen bör vara fem veckor. Timplanen för hela utbildningen bör omfatta 640—770 timmar beroende på vilka förkunskaper de sökande småskollärarna kommer att ha i sin grundutbildning. Småskollärare som avlagt examen enligt stadgor som gällde före år 1968 saknar utbildning i de s. k. tillvalsämnena. För denna grupp bör därför den föreslagna vidareutbildningen kompletteras med motsvarande moment.

För de småskollärare som avlagt examen enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna (omtryckt 1971: 463, ändrad 1972: 92) bör ämnesutbildningen enligt SÖ omfatta a) samtliga ämnen som på lågstadielärlinjen ingår i tillvalskurs 1 utom det tillvalsämne som redan studerats i grundutbildningen b) två av de ämnen som ingår i mellanstadielärlinjen tillvalskurser c) en kurs om 60 timmar i ett av ämnena gymnastik eller musik samt en utbildning om 60 timmar i ämnet bild- och formarbete.

Metodikutbildningen i vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare föreslås omfatta dels 80 timmar fördelade på ämnena svenska, engelska, matematik och orienteringsämnena, dels 40 timmar fördelade på de två tillvalsämnena.

Praktiken föreslås omfatta 25 dagar. Fem dagar bör förläggas till termin 1 och de återstående till termin 2. Med praktik avses praktikperioder med övningsundervisning.

Vidareutbildningen för de småskollärare som avlagt examen enligt stadgor som gällde före 1968 föreslås omfatta a) samtliga ämnen som ingår i tillvalskurs 1 på lågstadielärlinjen, b) två av de ämnen som ingår i mellanstadielärlinjen tillvalskurs c) en kurs om 60 timmar i ett av ämnena gymnastik eller musik samt en utbildning om 60 timmar i ämnet bild- och formarbete.

För att kunna tas in i vidareutbildningen bör den sökande efter avlagd småskollärarexamen (lågstadielärarexamen) ha tjänstgjort minst tre år på det egna stadiet. För intagning bör vidare krävas bl. a. att den sökande är behörig att undervisa i engelska på lågstadiet och i årskurs 4 av grundskolan.

Antalet småskollärare som vidareutbildas till mellanstadielärare föreslås bli maximerat till 24 per läsår.

3.1.2 Vidareutbildning av mellanstadielärare till lågstadielärare

För tjänst som lärare 1 (för klass på lågstadiet) krävs f. n. enligt bil. 1, punkt 1.1.1 skolstadgan (1971: 235, ändrad senast 1973: 9) examen på lågstadielärlinjen enligt stadgan för lärarhögskolorna eller småskollärarexamen eller folkskollärarexamen enligt äldre bestämmelser. Den

nya mellanstadielärlinjen ger inte de kunskaper, den metodik och praktik som fordras för bl. a. den förberedande undervisningen i svenska och den kännedom om olika läsmetoder som lågstadieläraren får under sin utbildning.

Vidareutbildningen av mellanstadielärare till lågstadielärare föreslås omfatta en termin. Den bör innehålla moment som anses absolut erforderliga för tjänstgöring på lågstadiet, t. ex. förberedande undervisning i svenska och läsmetoder, auskultationer i förskola och årskurs 1. Dessutom bör övningsundervisning på grundskolans lågstadium och metodik ingå. För var och en bör en individuell studieplan utformas. Antalet mellanstadielärare som vidareutbildas till lågstadielärare bör fastställas till sex—åtta per läsår.

3.2 Remissyttranden

De remissinstanser som yttrat sig över förslaget är i stort sett positiva. *Länsskolnämnderna i Södermanlands, Jönköpings och Västernorrlands län* har ingen erinran mot förslaget. *Länsskolnämnden i Kristianstads län* tillstyrker i princip men anser att för lärare som under längre tid tjänstgjort på det stadium i grundskolan som vidareutbildningen avser bör vidareutbildningstiden möjligen kunna förkortas.

Lärrarhögskolan i Stockholm tillstyrker SÖ:s förslag med vissa mindre förändringar. I vidareutbildningen av lågstadielärare bör 20 timmar för bild- och formarbete anses vara tillräckligt medan ytterligare 40 timmar bör tillföras metodiken i orienteringsämnen. I vidareutbildningen av mellanstadielärare till lågstadielärare bör timtalet för handskrivning och gymnastik resp. musik utökas något. Även *lärrarhögskolan i Göteborg* anser att timtalet för handskrivning bör utökas. *Lärrarhögskolan* anser dessutom att vidareutbildningen av mellanstadielärare till lågstadielärare bör omfatta två terminer.

Lärrarhögskolan i Linköping anser att det är mycket angeläget att vidareutbildning uppmuntras för lågstadielärare till mellanstadielärare samt för mellanstadielärare till lågstadielärare. Det torde vara många lärare som genom val av utbildningslinje i unga år senare stannar kvar i viss tjänst på grund av praktiska svårigheter att få utbildning. Beträffande vidareutbildningen av lågstadielärare till mellanstadielärare tillstyrker *lärrarhögskolan* utbildningens omfattning och fördelning på olika ämnen men föreslår en utvidgning av praktiken och krav på praktiktjänstgöring minst en termin innan vidareutbildning kan starta. Vidareutbildningen av mellanstadielärare till lågstadielärare tillstyrks i sin helhet. Även här bör dock praktiken utvidgas och praktiktjänstgöring minst en termin på lågstadiet krävas. Särskilt intressant är att frågan om individuell studieplan för den studerande tagits upp. I förslaget till vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare borde samma fråga prövas.

SL har inga större invändningar mot SÖ:s förslag till vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare men ifrågasätter om inte metodikutbildningen blivit något överdimensionerad. SL ifrågasätter vidare bestämmelsen att den sökande skall ha behörighet att undervisa i engelska på lågstadiet och i årskurs 4 av grundskolan, då deltagande i utbildningen i engelska i den tidigare småskolläro- och folkskolläro- utbildningen liksom i den särskilda fortbildningen av lågstadielärare i engelska varit helt frivilligt. Förbundet ansluter sig till SÖ:s förslag om vidareutbildning av mellanstadielärare till lågstadielärare.

4 Föredraganden

4.1 Praktikens utformning på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärolinje

4.1.1 Allmänt

År 1967 fattade statsmakterna beslut om reformerad läroutbildning (prop. 1967: 4, SU 1967: 51, rskr 1967: 143). Den nya organisationen började tillämpas den 1 juli 1968. Efter uppdrag av Kungl. Maj:t den 30 juni 1971 har skolöverstyrelsen (SÖ) den 1 mars 1972 inkommit med förslag om utformning av praktiken för vissa studerande vid lärohöroskola.

I den nuvarande utbildningen på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärolinje ingår en praktiktermin, under vilken läroarkandidaten tjänstgör med nedsatt undervisningsskyldighet. Läroarkandidaterna måste placeras där det finns vakanta tjänster. Eftersom antalet vakanta tjänster tenderar att minska, har de organisatoriska problemen särskilt under senare år varit stora. Läroarkandidaterna kan inte alltid placeras där det finns intresserade handledare. Praktiken måste ofta förläggas på långt avstånd från lärohöroskolan och spridas på många orter, vilket bl. a. leder till att en alltför stor del av metodiklektorernas tid används för resor.

SÖ:s förslag innebär att de studerande i stället under praktiken får arbeta i läroarlag tillsammans med en behörig läroare. Studiemedel skall kunna utgå också under praktiktiden. Bl. a. på grund av de organisatoriska svårigheterna i den nuvarande läroarutbildningen är remissinstanserna allmänt eniga om att det nya systemet innebär en förbättring, även om man ibland också framhåller risken för att den studerande får en alltför passiv roll om han inte längre uppehåller en egen tjänst under praktiktiden. Jag anser liksom remissinstanserna att de organisatoriska skälen talar starkt för att förslaget genomförs.

Jämfört med nuvarande utbildning innebär SÖ:s förslag i enlighet

med Kungl. Maj:ts uppdrag också att teori och praktik integreras bättre. I stället för att en stor del av praktiken förläggs till en sammanhängande termin föreslår SÖ att den delas upp på flera längre perioder, att en ganska omfattande praktik bl. a. ur motivationssynpunkt förläggs tidigt i utbildningen och att den längsta och avslutande praktikperioden skall kunna följas upp med undervisning vid lärarhögskolan innan utbildningen avslutas. Även detta anser jag vara en förbättring jämfört med nuvarande system.

Både SÖ:s förslag och en skrivelse från Sveriges lärarförbund (SL) angående översyn av nuvarande lärarutbildning aktualiserar frågan om den nuvarande lärarutbildningen i tillräckligt stor utsträckning betonar den elevvårdande lärarrollen, lärarens sätt att fungera i förhållande till elevgruppen och hans beredskap att möta psykologiska och sociala problem. SÖ framhåller i samband med sitt förslag angående ämneslärarlinjen att det finns ett klart behov av mer undervisning om t. ex. socialpsykologiska problem, tonårspsykologi, elevvårdsproblem, specialundervisning och invandrarfrågor liksom om hur man tar kontakt med hemmen, med myndigheter och ungdomsvårdande organ utanför skolan. SL framhåller i sin skrivelse bl. a. att utbildningen bör göras mer elevinriktad än vad som nu är fallet. Läraren bör dessutom ges speciell beredskap att möta och hjälpa elever med skolsvårigheter. SL anser att grundutbildningen för alla lärare bör innehålla grundläggande moment avseende specialundervisning. I yttranden över SÖ:s förslag till nytt praktikersystem har vissa remissinstanser framfört liknande synpunkter.

Jag är medveten om att många problem i skolan är sådana att de inte kan angripas enbart med reformer inom skolans ram utan måste kombineras med åtgärder på andra områden, t. ex. problem som hänger samman med de stora skillnaderna i elevernas uppväxtmiljö, som i sin tur går tillbaka till skillnader mellan olika grupper i samhället, t. ex. i fråga om bostadsförhållanden, arbetsmiljö, inkomster, sociala kontakter och inflytande. Men skolan måste också i så stor utsträckning som möjligt ingripa med kompensatoriska åtgärder och genom sitt arbete försöka påverka samhället utanför skolan för att motverka de svårigheter som eleverna har eller kommer att möta efter skolan. Lärarutbildningen bör ses i detta perspektiv. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att utredningen om skolans inre arbete (SIA) bl. a. har till uppgift att utforma ett programförslag med avseende på de pedagogiska förändringar och kompensatoriska åtgärder som är nödvändiga för att de elever som i dag inte finner tillräcklig stimulans i skolarbetet skall uppleva undervisningen som meningsfull.

I likhet med SÖ anser jag att undervisning om elevvårdsproblem, tonårspsykologi, socialpsykologi, specialundervisning, invandrarfrågor m. m. liksom kontakter med samhället utanför skolan som kan bidra till förståelse för elevens bakgrund är värdefulla inslag som bör betonas

starkare i lärarutbildningen. För att förstärka dessa inslag bör expertis utifrån anlitats och pedagogik och metodikundervisning integreras i större utsträckning än f. n. både inom praktiken och övrig utbildning.

I mål och riktlinjer för utbildning vid lärarhögskola, som fastställts genom beslut av Kungl. Maj:t den 29 juni 1970, betonas bl. a. att de studerande skall förvärva sådana insikter i psykologi, särskilt personlighets- och utvecklingspsykologi, som bidrar till att skapa förståelse och intresse för eleverna och deras förutsättningar för skolarbetet. Vidare framhålls att de studerande skall lära sig att förstå hur olika förhållanden i hemmen, skolan och samhället i övrigt påverkar elevernas situation. De studerande måste också inhämta kunskaper om hur individer i grupp påverkar varandra. Enligt mål och riktlinjer skall vidare alla slag av grundläggande lärarutbildning behandla frågor som sammanhänger med undervisning av olika grupper av svagpresterande elever. Specialundervisningens allmänna organisation och innehåll bör vara så bekant för varje studerande, att han som lärare i samverkan med speciallärare kan hjälpa handikappade elever.

Nuvarande mål för lärarutbildningen innebär alltså bl. a. att lärarutbildningen bör vara elevinriktad och göra de studerande medvetna om sambandet skola-samhälle. Arbete med att på olika sätt förbättra den nuvarande lärarutbildningen pågår f. n. SÖ utvidgar bl. a. fortbildningen av lärarutbildare och arbetar med att framställa ett planeringsunderlag för hur frågor av övergripande karaktär, t. ex. invandrarfrågor, könsrollsfrågor, internationella frågor, skall föras in i olika ämnen i lärarutbildningen. SÖ har också tillsatt en arbetsgrupp som bl. a. behandlar behovet av betyg i lärarutbildningen, betygsättningens funktioner, formerna för betygsättning samt effekterna på utbildningen. I det pedagogiska utvecklingsarbetet uppmärksammas lärarutbildningen. I projektet Kvalitativ utvärdering av lärarutbildningen studerar man bl. a. i vilken mån de fastställda målen kan realiseras i nuvarande lärarutbildning. Projektet syftar bl. a. till att skapa underlag för bedömningar av på vilka punkter utbildningssystemet kan förbättras.

Även lärarkandidaternas erfarenheter innan de börjar lärarutbildningen har betydelse för utbildningens sätt att fungera. Jag vill erinra om att jag bl. a. i prop. 1972: 1 (bil. 10 s. 396) framhållit att utvecklingen bör gå i riktning mot att erfarenhet av förvärsarbete liksom verksamhet bland barn och ungdomar tillmäts meritvärde vid intagning till all lärarutbildning. Efter förslag från SÖ har Kungl. Maj:t genom beslut den 9 februari 1973 förordnat att hänsyn till arbetslivserfarenhet skall tas vid meritvärdering för intagning till lärarhögskolas ämnesläroplaner fr. o. m. intagningen höstterminen 1974.

Mot denna bakgrund finner jag — i likhet med Lärarnas riksförbund och Svenska fackläroförbundet — att det inte är lämpligt att nu göra en allmän översyn av lärarutbildningen. Detta skulle förutsätta flera års

utredningsarbete. Det arbete som pågår med uppföljning av 1967 års lärarutbildningsreform bör avslutas innan man överväger någon ny och genomgripande förändring. Jag vill vidare erinra om att utredningsarbete pågår om revidering av vissa delar av lärarutbildningsorganisationen, bl. a. inom barnstugeutredningen. 1968 års lärarutbildningskommitté (LUK) har nyligen avlämnat betänkandena (SOU 1972: 92) Fortsatt reformering av lärarutbildningen och (SOU 1972: 93) Förslag till studieplaner, vilka nu har remitterats. Eftersom SIA:s arbete kan få betydelse för lärarutbildningens utformning, skall de sakkunniga enligt direktiven anmäla till Kungl. Maj:t om de anser att motiv finns att ta upp även lärarutbildningsfrågorna till prövning.

Jag har i det föregående betonat vikten av en elevinriktad och samhällsorienterad lärarutbildning. Jag anser att det nya systemet bör kunna ge större möjligheter att ta upp elevvårdsfrågor i lärarutbildningen och ge lärarkandidaterna fler kontakter med samhället utanför skolan. Vid min bedömning av SÖ:s förslag kommer jag i det följande att lägga särskild vikt vid dessa aspekter.

4.1.2 Praktikens utformning på låg- och mellanstadielärlinje

SÖ har föreslagit att den totala praktiktiden i låg- och mellanstadielärarutbildningen bör utökas med en vecka utöver nuvarande 30. Fyra veckors s. k. introduktionspraktik bör enligt SÖ förläggas tidigt i utbildningen i motivationssyfte och sju veckors s. k. övningspraktik i slutet av den tredje terminen. Den återstående delen av övningspraktiken bör i huvudsak förläggas till i övrigt praktikfria terminer. Den s. k. praktikanttjänstgöringen, då lärarkandidaten enligt SÖ:s förslag skall bilda ett arbetslag med en behörig lärare och i växande utsträckning överta uppgifter, bör enligt SÖ förläggas till den sista utbildningsterminens första 13 veckor av effektiv lästid. SÖ föreslår att lärarkandidaten under praktikanttjänstgöringen skall få stöd genom 20 timmars seminarier på praktikorten. SÖ räknar med att under de olika praktikleden kommer auskultationer och medhjälp att få stort utrymme jämfört med nuvarande system.

Till skillnad från SÖ anser jag inte att praktiktiden bör utökas med en vecka. Motsvarande tid bör i stället användas för gruppdiskussioner och seminariövnningar av det slag som SÖ föreslår beträffande den utökade teorin i ämneslärarutbildningen. Expertis utifrån bör kunna anlitas för denna undervisning. I övrigt förordar jag att praktikleden förläggas i huvudsak i enlighet med SÖ:s förslag men förutsätter att modifieringar kan ske med hänsyn dels till lokala förhållanden vid olika lärarhögskolor, dels till de erfarenheter man efter hand får av hur det nya systemet fungerar.

Det bör uppdras åt SÖ att i samband med utarbetandet av förslag till

nya bestämmelser och timplaner överväga vilket praktikled som bör förkortas med hänsyn till att den totala praktiken bör bli en vecka mindre än vad SÖ föreslagit. SÖ bör vidare få i uppdrag att överväga om man genom justeringar i de olika ämnenas timtal kan få ytterligare utrymme för diskussioner kring aktuella utbildningspolitiska och sociala frågor. Jag anser vidare att antalet seminarier som SÖ föreslagit under praktikanttjänstgöringen bör kunna utökas något inom ramen för ett totalt sett oförändrat antal lärartimmar. Seminarier bör bl. a. ta upp elevvårdsfrågor och samarbete mellan skolan och samhället utanför skolan. Det är enligt min mening värdefullt att därvid lokalt tillgänglig personal, t. ex. socialarbetare, ledamöter av barnavårdsnämnd och skolstyrelse och representanter från olika ungdomsorganisationer, medverkar i så stor utsträckning som möjligt.

Även om jag liksom SÖ anser att aktivitetsformernas fördelning inom de olika praktikleden bör individualiseras med hänsyn till lärarkandidaten, vill jag i likhet med många remissinstanser betona värdet av att övningsundervisning och självständiga övningar kommer in på ett tidigt stadium i utbildningen så att den studerande får tillfälle att realistiskt pröva sina förutsättningar för läraryrket. Ett beslut att avbryta utbildningen på grund av att man haft orealistiska föreställningar om vad läraryrket innebär när man valde det eller på grund av att man upplever att man inte passar för det, får svårare personliga konsekvenser för den studerande ju längre fram i utbildningen det fattas. Ett aktivt deltagande i undervisningen på ett tidigt stadium har också stor betydelse för motivationen.

Som departementschefen nyligen framhållit i samband med sina förslag till skolväsendets organisation i glesbygd m. m. (prop. 1973: 77 s. 67) bör den särskilda B-skolemetodik uppmärksammas i lärarutbildningen. Om det är organisatoriskt möjligt, bör denna metodik studeras under praktiktiden.

Den nya organisationen ger möjlighet att inom de olika praktikleden förstärka moment som belyser skolans elevvård, barna- och ungdomsvård i kommunen och kontakterna skola-samhälle. Det ankommer på SÖ att efter kontakt med skolstyrelsen avgöra hur en sådan förstärkning skall realiseras. SÖ bör därvid bl. a. överväga en ökad andel auskultationer vid särskolor, specialundervisning och invandrarundervisning samt studiebesök vid t. ex. skolstyrelse, skoldaghem, psykisk barna- och ungdomsvård, kurs- och föreningsverksamhet för barn och ungdom. Det kan också vara värdefullt att lärarkandidaterna studerar de alternativa miljöer som vissa institutioner, t. ex. ungdomsvårdsskola, utgör. Praktikinslagen bör lämpligen organiseras av lärarhögskolan i samarbete med kommunens skolväsende och dess övriga organ och berörda organisationer.

4.1.3 Praktikens utformning på ämneslärarlinje

SÖ föreslår att praktiken på ämneslärarlinjen minskas med fem veckor och ersätts med ökad utbildning inom ett område som ligger mellan den traditionella pedagogiken och metodiken och går skollivets och arbetsformernas problem in på livet. Enligt SÖ bör t. ex. socialpsykologiska problem, tonårspsykologi, elevvårdsproblem och invandrarfrågor kunna tas upp under gruppdiskussioner och seminarieövningar. Konkreta exempel bör ges hur kontakt kan tas med hemmen, myndigheter och ungdomsvårdande organ utanför skolan. Personal med kännedom om olika miljöer och med erfarenhet av praktisk handläggning av denna typ av frågor krävs för denna undervisning. Expertis utifrån bör kunna anlitas. Vidare bör enligt SÖ fortbildning i praktisk socialkunskap för lärarhögskolornas lektorer och adjunkter övervägas.

Introduktionspraktik som omfattar två och övningspraktik som omfattar sex veckor bör enligt SÖ förläggas till den första utbildningsterminen. Praktikanttjänstgöringen bör omfatta sexton veckor och förläggas till den andra terminen. SÖ föreslår att lärarhögskolorna bör kunna välja mellan att lägga andra terminens teoridel i mitten eller slutet av terminen. Aktivitetsformerna inom praktikleden bör förskjutas mot auskultation och övningsundervisning.

I likhet med SÖ anser jag att det finns behov av utökad undervisning i ämneslärarutbildningen om socialpsykologi, elevvårdsproblem m. m. och om kontakter med hemmen och ungdomsvårdande myndigheter utanför skolan. Expertis utifrån med konkreta erfarenheter från dessa områden bör anlitas i så stor utsträckning som möjligt vid undervisningen. Inom ramen för anslaget Lärares fortbildning m. m. bör dessutom fortbildning i praktisk socialkunskap kunna anordnas för lärarhögskolans lektorer och adjunkter.

Jag tillstyrker SÖ:s förslag beträffande de olika praktikledens längd och inplacering utan att därmed ta ställning till LUK:s nyligen avlämnade förslag om viss yrkesinriktad praktik under ämnesstudierna. Modifieringar bör dock vara möjliga allt eftersom erfarenheter vinnas av hur systemet fungerar.

Andra terminens teoridel bör som regel förläggas i slutet av terminen. Beträffande aktivitetsformerna anser jag att det är en fördel om lärankandidaterna så tidigt som möjligt får pröva övningsundervisning och självständiga övningar.

Det som jag nyss anfört beträffande praktikens organisation och inriktning på låg- och mellanstadielärarlinje bör i huvudsak gälla också för ämneslärarlinjen. För studerande som inriktar sig på vuxenutbildning bör motsvarande praktik anordnas. Det är väsentligt att handledarna för de olika praktikleden väljs med tanke på att de skall kunna orientera om den skolsociala situationen och lärarrollen i dess helhet oberoende av ämne. Även på ämneslärarlinjen bör antalet seminarier

under praktikanttjänstgöringen utökas något inom ramen för det totala antalet lärartimmar. Seminarierna bör i så stor utsträckning som möjligt vara gemensamma med dem som anordnas för låg- och mellanstadielärarkandidater.

Som bl. a. Svenska folkhögskolans lärarförening framhållit i sitt yttrande kan SÖ:s förslag till nytt praktiksysteem på flera väsentliga punkter inte tillämpas på folkhögskollärargrenens praktik. Det ankommer på SÖ att komma in med förslag om en anpassning av det nya systemet till de speciella förhållanden som gäller för studerande vid folkhögskollärargrenen.

4.1.4 Praktikens lokalisering

I likhet med SÖ anser jag att övningspraktik och introduktionspraktik bör förläggas till lärarhögskoleorten eller inom pendlingsavstånd. Med hänsyn till de studerande är det mycket angeläget att också praktikanttjänstgöringen endast undantagsvis förläggs utanför lärarhögskoleorten eller dess närmaste omnejd. Om dubbla bostadskostnader skulle uppkomma för de studerande, bör samma ersättningsregler gälla som för studiepraktiken vid journalist- och socialhögskolorna, dvs. de genom beslut av Kungl. Maj:t den 30 april 1971 till centrala studiehjälpsnämnden meddelade bestämmelserna om bidrag till studerande för vissa kostnader i samband med studiepraktik. I de fall praktikanttjänstgöringen inte kan förläggas till lärarhögskoleorten är det angeläget att grupper av kandidater, i regel minst tolv, placeras på samma ort.

4.1.5Handledarnas uppgifter och utbildning

För handledning av lärarkandidater under introduktionspraktik, övningspraktik och praktikanttjänstgöring bör handledare förordnas. I kommun med lärarhögskola och eventuellt i närliggande kommun skall ett visst antal personer som innehar lärartjänst förordnas som särskilda handledare vid lärarutbildning t. v. för tre år i sänder som regel. I samband härmed bör nuvarande treårsförordnade tjänster som handledare avvecklas. Vid behov bör även andra lärare kunna engageras för handledningsuppgifter. Beträffande handledare vid försöks- och demonstrationsskolorna avser jag att senare återkomma till Kungl. Maj:t i samband med ställningstagande till det förslag som SÖ väntas lägga fram i samband med sin anslagsframställning för budgetåret 1974/75.

För samtliga handledare bör liksom hittills gälla att de har att följa lärarhögskolans anvisningar beträffande lärarutbildningen samt delta i konferenser m. m. som angår utbildningen (jfr. prop. 1967: 4 s. 227). Handledarna bör också vara skyldiga att genomgå regelbundet återkommande fortbildning.

SÖ föreslår att lärarkandidaten skall arbeta självständigt under en vecka då handledarna genomgår fortbildning, och då förordnas på handledarens lärartjänst. Jag anser att det är värdefullt att lärarkandidaten får arbeta självständigt under en vecka. Under förutsättning att statsverkets kostnader inte ökas jämfört med om motsvarande fortbildning förlagts till ferier, bör handledare då kunna genomgå fortbildning. Lärarkandidaten bör inte förordnas på handledarens lärartjänst. Om handledaren är frånvarande från skolan under denna vecka för fortbildning, bör annan lämplig person kunna förordnas som handledare. Jag anser att fortbildning av handledare är angelägen. Den bör ske inom ramen för anslaget Lärares fortbildning m. m. under vilket anslag enligt prop. 1973: 1 (bil. 10 s. 468) medel har anvisats för fortbildning av handledare för budgetåret 1973/74.

4.1.6 Fortbildning

SÖ framhåller att grundutbildningen inte har som mål att till skolan överlämna lärare som i fråga om praktiskt kunnande och praktisk erfarenhet är fullärda och färdiga. Återkommande fortbildning krävs. I synnerhet i inledningsskedet bör denna fortbildning ske under handledning av vederbörande huvudlärare som enligt skolstadgan skall främja lärares fortbildning samt handleda mindre erfarna lärare. Vissa remissinstanser framhåller att detta kräver utökade resurser för arbetsplatsutbildningen.

Jag vill erinra om att dåvarande departementschefen i prop. 1967: 4 angående reformerad lärarutbildning (s. 141) framhöll att de snabba förändringarna inom skolväsendet gör fortbildningen till en oundgänglig del av varje lärares utbildning. Departementschefen framhöll vidare att i lärares dagliga arbete ingår först och främst genom lektionsförberedelser åtskilligt som har karaktär av fortbildning. Denna är sålunda en viktig angelägenhet för den enskilde läraren. Stat och kommun främjar genom omfattande insatser kontinuerligt lärarnas fortbildning.

För budgetåret 1973/74 har ca 40 milj. kr. beräknats för lärares fortbildning m. m. Föredraganden framhåller bl. a. (prop. 1973: 1, bil. 10 s. 467) att fortbildningen bör fungera som stimulans till ökad kontakt mellan olika grupper inom en skola, liksom mellan skolan och samhället i övrigt. Jag vill erinra om att skolstyrelse, skolchef, rektor och huvudlärare nu enligt skolstadgan (1971: 235, ändrad senast 1973: 9) har särskilda uppgifter inom fortbildningen. Jag utgår från att också övrig skolpersonal är intresserad av att samarbeta med och på olika sätt stödja dem som nyligen genomgått utbildning och därför i allmänhet har begränsad erfarenhet av skolarbetet.

4.1.7 Genomförande

SÖ har föreslagit att den nya organisationen införs i terminskurs 1

och 3 på låg- och mellanstadielärlinje och i både terminskurs 1 och 2 på ämneslärlinje fr. o. m. höstterminen 1973. Med hänsyn till att tid krävs för bl. a. information och utarbetande av utbildningsplaner, räknar jag med att det bör vara möjligt att införa systemet i terminskurs 1 och 3 på låg- och mellanstadielärlinje och i terminskurs 1 och 2 på ämneslärlinje den 1 juli 1974. Kungl. Maj:t bör uppdra åt SÖ att komma in med förslag om utformning av nya timplaner och ändringar i gällande bestämmelser. Kostnaderna för den nya organisationen kan f. n. inte exakt beräknas. Jag räknar dock med en kostnadsminskning jämfört med nuvarande organisation.

4.2 Vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare och av mellanstadielärare till lågstadielärare

I likhet med SÖ anser jag att det i vissa fall bör vara möjligt för lågstadielärare att vidareutbilda sig till mellanstadielärare och för mellanstadielärare att vidareutbilda sig till lågstadielärare. Definitiv ställning till SÖ:s förslag kan dock tas först när fullständiga kostnadsberäkningar presenterats. Jag räknar inte med att utbildningen skall anordnas årligen. SÖ bör kunna aktualisera frågan i sina anslagsframställningar. I samband härmed bör SÖ också överväga en individuellt anpassad studiegång för personer som av särskilda skäl, t. ex. geografisk bundenhet eller lång erfarenhet av tjänstgöring på det stadium vidareutbildningen avser, önskar bli behöriga för tjänst som lärare i klass på lågstadiet resp. mellanstadiet.

5 Hemställan

Under återopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer som jag förordat för en omorganisation av praktiken vid lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärlinje vid lärarhögskola.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Innehåll

	Sida
1 Inledning	3
2 Praktikens utformning på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje	5
2.1 Nuvarande förhållanden	5
2.2 Skolöverstyrelsen	5
2.2.1 Allmänt	5
2.2.2 Praktikens utformning på låg- och mellanstadie- lärarlinje	5
2.2.3 Praktikens utformning på ämneslärarlinje	6
2.2.4 Praktikens lokalisering	8
2.2.5 Handledarnas arbetsuppgifter och utbildning	9
2.2.6 Kostnader	10
2.2.7 Genomförande	11
2.3 Remissyttranden	11
2.3.1 Allmänt	11
2.3.2 Praktikens utformning på låg- och mellanstadielärar- linje	11
2.3.3 Praktikens utformning på ämneslärarlinje	12
2.3.4 Praktikens lokalisering	13
2.3.5 Handledarnas arbetsuppgifter och utbildning	14
2.3.6 Kostnader	15
2.3.7 Genomförande	15
3 Vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare och av mellanstadielärare till lågstadielärare	15
3.1 Skolöverstyrelsen	15
3.1.1 Vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadie- lärare	15
3.1.2 Vidareutbildning av mellanstadielärare till lågstadie- lärare	16
3.2 Remissyttranden	17
4 Föredraganden	18
4.1 Praktikens utformning på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinje	18
4.1.1 Allmänt	18
4.1.2 Praktikens utformning på låg- och mellanstadie- lärarlinje	21
4.1.3 Praktikens utformning på ämneslärarlinje	22
4.1.4 Praktikens lokalisering	24
4.1.5 Handledarnas uppgifter och utbildning	24
4.1.6 Fortbildning	25
4.1.7 Genomförande	25
4.2 Vidareutbildning av lågstadielärare till mellanstadielärare och av mellanstadielärare till lågstadielärare	26
5 Hemställan	26

